SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (5-jild)

2025

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V5I2Y2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqanddavlatuniversiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari" elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: "SCIENCEPROBLEMS TEAM" mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
5-jild, 2-son (Fevral, 2025). - 630 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna
SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV HUJJATLARINI SAQLASH VA TADQIQ QILISHDAGI XIZMATLARI 13-19

Matyakubov Xamdam Xamidjanovich
MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBOʻYI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR OʻRTASIDAGI OʻZARO TAʼSIR VA HAMKORLIK 20-24

Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin
TURKISTONDA JADIDLARNING TAʼLIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN 25-29

Хуррамова Саодат Хабибовна
ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА 30-37

Toʻychiyeva Dilnoza Ikrom qizi
ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI 38-44

Elboyeva Shaxnoza
AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR VA BU BORADA OʻZBEKISTON TAJRIBASI 45-50

Kanimkulov Olimjon, Xikmatova Oʻgʻiloy
TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BOʻLGAN TARIXI HAQIDA 51-54

Tojiev Alisher Sultannazirovich
MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI 55-60

Bekbayev Bekjon
XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN 61-67

Salayev Umrbek Kadambayevich
JANUBIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BAʼZI CHIZGILAR 68-71

Roʻziyeva Mashxura Abdimuminovna
LOʻLILAR IJTIMOIY HAYOTINING OʻZIGA XOS XUSUSIYATLARI 72-78

Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi
ICHKI SAVDO QOʻQON XONLIGI IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876) 79-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Kazakov Olim Sabirovich
XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH 85-89

Исламутдинова Дина Файзрахмановна
РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 90-98

Alikulov Mehmonali Salahiddin o'g'li
QISHLOQ XO'JALIGIGA INVESTITSIYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XO'JALIGIGA YO'NALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI 99-106

Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI 107-113

Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod
CHO'L-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LARI 114-121

Aliyarov Olim Abdug'aparovich
MULKIY SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI 122-132

Komilov Bakhtiyorjon
UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA 133-144

Djumanov Saitmurod Alibekovich
MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH 145-150

Yariyev Sherzod Shukurjanovich
DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI 151-155

Matkarimov Feruz Bekturdiyevich
MINTAQADA TO'QIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH 156-160

Xaydarova Durdona, To'xtayeva Moxinur
DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 161-166

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Yusubov Jaloliddin Kadamovich
ABU NASR FOROBIYNING MA'NAVIY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI 167-175

Nosirxo'jayeva Gulnora Abduqahhorovna
FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MA'NAVIY YUKSALISH MUAMMOLARI 176-179

Xoliqov Yunus Ortiqovich
BAG'RIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI 180-184

Berdaliyeva Sevara
ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB "KUTADGU BILIG" 185-191

Parpiyev Muhammadjon Tolibovich
SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQISHINING IJTIMOIY-FALSAFIY OMILLARI 192-197

Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi
IBN ARABIY "VAHDATUL VUJUD" TA'LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI 198-202

Ulug‘murodov Elyor Saydulloevich
ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI 203-206

Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich
AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI 207-213

Xasanov Boburjon Xakimovich
EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI 214-219

Shokirov Mubin Rustamovich
MILLIY O‘ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT 220-225

Ismoilov Maxammadixon
HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI 226-230

Shokirov Murod Rustamovich
YANGI O‘ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI 231-234

Hamroyev Saidjon Sanoyevich
YANGI O‘ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOIY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA’MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O‘RNI 235-239

Sharopov O‘lmasbek Shuhrat o‘g‘li
ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI) 240-243

Ulug‘ov Jasur Nasirdinovich
INSON KAMOLOTI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA’SIRI 244-249

Qodiraliyev Abror Tojimurot o‘g‘li
BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA 250-253

Ibragimov Kudrat
XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI 254-260

Oripov Axmadjon Muxammadjonovich
VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOIY-FALSAFIY TALQINI 261-267

Ibragimova Zulayxo Karimbayevna
RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI 268-274

Abdullayev A’zam Abdiyevich
YOSHLARDA IJTIMOIY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI 275-281

Ochilov Azimjon Tuxtamishovich
IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI 282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Raxmanova Sarvinoz Alisherovna
SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA OʻZBEK TILLARI MISOLIDA) 286-289

Kaxarova Iroda Sidikovna
MODAL SOʻZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH 290-296

Babadjanova Nazokat Davronbekovna
"YUSUF VA ZULAYHO" DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI 297-302

Sayidova Shakhrizoda Nasrulloyevna
RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK "ULUGʻ SALTANAT" 303-308

Hatamova Kamola Toshmurod qizi
TIJORAT HUJJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA 309-316

Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna
TERMINOLOGIYANING OʻZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN OʻRGANILISHI 317-321

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI 322-326

Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich
PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES 327-331

Xoshimova Oydina Shuxrat qizi
OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING OʻRNI VA RANGLAR IFODASI 332-338

Babayeva Iroda
THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING 339-342

Fozilov Odil Yuldashevich
USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE........ 343-346

Raxmonova Dildora Mirzakarimovna
JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING "BAXTSIZ KUYOV" DRAMASI MISOLIDA) 347-351

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna
TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI 352-357

Xamidova Sayyora Nurmatovna
KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING OʻZIGA XOS XUSUSIYATLARI 358-363

Mengboyev Azizbek Alijon oʻgʻli
INGLIZ VA OʻZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOGʻISHTIRMA TADQIQI 364-368

Hayitova Shohida Erkin qizi
INGLIZ VA OʻZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOGʻISHTIRMA TAHLILI 369-373

Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi
SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI 374-378

Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich
MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O'RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O'ZIGA XOSLIGI 379-385

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Мухитдинова Фирюза
КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА 386-393

Uzakova Go'zal Sharipovna
HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI 394-403

Tulaganova Gulchexra, Nurilloyev Shavkat
INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH 404-414

Yakubova Iroda Bahramovna
MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI 415-419

Obidov Tolibjon Avezxanovich
JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI 420-425

Tuxtashev Sherzod Azimovich
JINOYAT ISHINI TO'XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI 426-430

Maxamatov Maxmud Maxamataminovich
INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI 431-436

Rahmatov Elyor Jumaboyevich
BOJXONA MA'MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISHTIROKI 437-441

Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna
IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIJ TAJRIBASI 442-447

Shermatov Nuriddin
RAQAMLI ERADA SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEXNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA 448-455

Juraeva Asal
EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS 456-461

Собиров Саидбек Махмудович
ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ 462-467

Nurbayev Muzaffar Erkinovich
DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH 468-478

Qudratillayev Jaxongir Zokirjon oʻgʻli
INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI 479-485

Xabibullayev Azizillo Lutfullo oʻgʻli
SUN’IY INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI OʻRTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR 486-491

Toʻxtayev Oʻktamjon Zarifjon oʻgʻli
MURAKKAB ASHYOLARNING OʻZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI 492-500

Yusupov Oʻktamboy
KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI 501-509

Murodxonov Muhammadnur
XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING OʻRNI 510-518

Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса
МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ 519-523

Qudratillayev Xazratali Zokirjon oʻgʻli
JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI 524-530

Umarov Abbosjon Asliddin oʻgʻli
SUGʻURTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI 531-536

Хайдарова Хилола Анваровна
ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ 537-542

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Ibraximov Sanjar Urunbayevich
AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI OʻRTASIDAGI OʻZARO BOGʻLIQLIGI 543-547

Karimov Akramjon Zaynobidinovich
RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA’LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI 548-554

Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich
7-9 YOSHLI OʻQUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI OʻYINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH 555-561

Karimov Qayum Mamashayevich
KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI OʻQITISHDA TARMOQ TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH 562-569

Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI 570-576

Qodirov Azamat Muxriddinovich
IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA 577-582

Тлеумуратова Абадан Бекбановна
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ 583-585

Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich
TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR 586-592

Mamaziyayev Oblaberdi
OLIY TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI 593-598

Isoqov Murod Madaminjonovich
YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOIY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY MODELLARI 599-605

Nasriddinova Hulkar Komiljonovna
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI 606-610

Allayeva Hafiza Rustam qizi
BOSHLANG'ICH SINFDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI 611-614

Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna
AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI 615-621

Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li
BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI 622-625

Elova Sitora Axmatkulovna
QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI 626-629

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 5 | Issue 2 | 2025
ISSN Online: 2181-1342

Received: 25 January 2025
Accepted: 1 February 2025
Published: 10 Feburary 2025

Article / Original Paper

THE PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS AND SIGNIFICANCE OF IBN ARABI'S TEACHING ON "WAHDAT AL-WUJUD"

Yarashova Mohlaroyim Shukhrat kizi
Teacher, Department of History and Philology,
Asian International University
E-mail: mohlaroyimyarashova@gmail.com

Abstract. This article presents a philosophical analysis of the concept of being, the theory of "Wahdat al-Wujud" (Unity of Being), and the views of its founder, Ibn Arabi. The author examines the issue of being in the context of the philosophical perspectives of Al-Farabi and Ibn Arabi, uncovering the formation and development of these concepts within Islamic philosophy and Sufi teachings. Additionally, the article, based on Ibn Arabi's treatise "Risala on Being", explores the philosophical aspects of the concepts of being and non-being, as well as the relationship between divine and material existence. In the context of Ibn Arabi's teachings, it is emphasized that the understanding of being is closely interconnected with a person's understanding of their own essence. The significance of these ideas for the development of Islamic philosophy and Sufi thought is also highlighted.

Keywords: sufism, philosophy, theory, gnosis, belief, religion, teaching, society, spirituality, education.

IBN ARABIY "VAHDATUL VUJUD" TA'LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI

Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi,
Osiyo xalqaro universiteti
Tarix va filologiya kafedrasi oʻqituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada borliq tushunchasining falsafiy talqini, tasavvufdagi "Vahdatul vujud" nazariyasi va uning asoschisi Ibn Arabiy qarashlari falsafiy tahlil qilingan. Muallif borliq masalasini Forobiy va Ibn Arabiy falsafiy qarashlari doirasida koʻrib chiqib, ushbu tushunchalarning Islom falsafasi va tasavvufiy ta'limotining shakllanishi va rivojlanishi ochib berilgan. Shuningdek, maqolada Ibn Arabiy tomonidan yozilgan "Vujud haqida risola" asari asosida borliq va yoʻqlik tushunchalari, ilohiy va moddiy borliqning oʻzaro munosabatlari falsafiy nuqtai nazardan yoritilgan. Ibn Arabiy ta'limoti kontekstida borliqni anglashning insonning oʻzligini anglash bilan uzviy bogʻliqligi ta'kidlanib, ushbu qarashlarning Islom falsafasi va tasavvufiy tafakkur rivojidagi ahamiyati koʻrsatib berilgan.

Kalit soʻzlar: tasavvuf, falsafa, nazariya, irfon, e'tiqod, din, ta'limot, jamiyat, ma'naviyat, tarbiya.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N29

Kirish. Insoniyat oʻzining butun ongli hayoti mobaynida oʻzini qurshab turgan olamni anglab yetishga intilib keldi. Ammo uning dastlabki bilimlari uzuq-yuluq, bir-biriga bogʻlanmagan fragmentar bilimlar yigʻindisidan iborat edi. Bora-bora inson oʻzi va atrofidagi intellektual kuchlar, toʻplangan bilimlarni tartibga solishga, sistemalashtirishga, klassifikatsiya qilishga kirishib ketdi. Bu bilimlarning hammasini yagona tizimga solib umumlashtirilsa, insoniyatning borliq haqida bilimlari sistemasi vujudga keladi. Har qanday kishining faoliyati u yoki bu tarzda borliq bilan, borliq haqidagi bilimlar bilan bogʻlangandir.

Borliq haqidagi ta’limot falsafaning eng muhim markaziy fundamental masalasi hisoblanadi, chunki falsafa o‘rganadigan qaysi bir masalani olmaylik, u borliq muammosi bilan bog‘liq ekanligini ko‘ramiz. Haqiqatdan ham borliq va unga munosabat masalasi falsafiy qarashlarda markaziy dunyoqarash va metodologik muammolarning asosi hisoblanadi. Borliq haqidagi falsafiy munozaralar falsafa tarixida muhim dunyoqarash muammosi sifatida qadimdan davom etib kelgan va shunday bo‘lib qoladi.

Forobiyning fikricha, borliq Xudodir va faqat ugina mohiyatlarga vujud bag‘ishlaydi. Forobiy falsafa tarixida birinchi bo‘lib mavjudotlarni ikki qismga: aqliy vujudga va mohiyatga, mohiyatlarni esa to‘qqiz javhar va araz (aksidensiya) tushunchasiga taqsim qiladi. Vaholanki, Arastuning o‘nta kategoriyasi, vujud ma’quloti bo‘lib, mohiyat tushunchasi emas. Binobarin, bunday taqsimlash tarzi ahamiyatsiz va shunchaki bir ish emas. Uni hikmat asoslariga kiritilgan juz’iy o‘zgartirishgina deb emas, balki islom falsafasidagi asosiy masalalarga qo‘yilgan yechimlar rejasi, deb qabul qilmoq kerak. Shunga asosan, endi haqiqat va sababiyat tushunchalari mutlaqo boshqacha ma’no kasb etadi. Forobiy aytganidek, Haq Xudodir va haqiqatning boshqa ma’nolari uning asarlarida xuddi shu ma’noda qo‘llaniladi. Zero, barcha mavjudotlar ilmi ilohiyda mavjud bo‘lib, nimaiki ilohiy qazoda bor bo‘lgan bo‘lsa, qadar darajasiga tushib qolgan, deydi u [1]. Xuddi shuningdek, Haqni azaliy, deganda, alloma aynan mana shu ma’noga asosiy e’tiborni qaratadi. Bunga qo‘shimcha sifatida yana shuni aytish mumkinki, sababiyat ham uning asarlarida boshqacha ko‘rinish va talqinga ega bo‘lib, ko‘proq faollik ma’nosini kasb etadi. Bu ma’nolarning hech birini yunon faylasuflari asarlaridan topa olmaymiz. Agar diqqat bilan kuzatsak, shu narsa ma’lum bo‘ladiki, islom falsafasida yunon falsafasiga xos bo‘lmagan biror yangi masala o‘rtaga qo‘yilsa, bu faqat diniy mulohazadan kelib chiqibgina shunday qilingan, deyish mutlaqo noto‘g‘ridir. Chunki, aksariyat hollarda bunday masalalar yangi usulning zaruriyati tufayligina yangicha tarzda qo‘yilgan.

Natija va muhokama. Tasavvufda Vahdatul vujud tushunchasi vahdati vujud, vahdati shuhud va vahdati mavjud nazariyasi sifatida yoritilgan. Mazkur nazariya falsafiy va irfoniy asoslarga tayanadi.

Vahdatul-mavjud (arab tilidan mavjudot birligi). Panteistik va panenteistik ta’limotlar sintezi. Milodiy I asrdan boshlab, turli davrlarda turfa diniy-falsafiy ta’limotlar tarkibida mavjud bo‘lgan qarashlar majmuasi. Hind diniy e’tiqodiy qarashlarida “advayta-vedanta” ta’limoti sifatida namoyon bo‘ladi.

Vahdatul-mavjud moddiy olam Xudo vujudida mavjud, biroq Xudo olamga singib ketgan emas (panenteizm) degan g‘oyani ilgari suradi. Unga ko‘ra, Xudo koinot qamrab olgan barcha narsalarda (ajzo) mavjud, shu bilan birga ulardan tashqari mavjuddir. Xudo koinotni qamrab olgan, ammo koinot Xudoni qamrab ololmaydi. A’zo egasi a’zoni anglay olgani holda, a’zo o‘z egasini anglay olmagani kabi, Xudo koinotni anglaydi, ammo koinot uni anglay olmaydi.

Vahdatush-shuhud (arab. – guvohliklar birligi). Halloj, Jiyliy va Simnoniy kabi mutasavviflar tomonidan ilgari surilgan bir-birini taqozo etmaydigan, mustaqil g‘oyalarning nomi bo‘lib, matnlarda uchraydigan atamaning ma’nolari turli davrlarda turlicha ma’nolarni anglatib kelgan.

Halloj va uning izdoshlari asarlarida uchraydigan vahdatush-shuhud Halloj tomonidan ilgari surilgan Lohut va Nosutning birligi haqidagi ta’limot bo‘lib, unga ko‘ra Iloh so‘fiyning qalbida o‘zini mushohada qiladi (kuzatadi) va o‘z navbatida so‘fiy ham o‘zida Ilohni mushohada qiladi, ammo bu bilan so‘fiyda “javhar” o‘zgarishi sodir bo‘lmaydi.

Tasavvufda birinchi boʻlib ushbu nazariyani, oʻz falsafiy qarashlari bilan keng koʻlamda tarqatgan Ibn Arabiy (1165 – 1240-yy)dir. U Allohni barcha mavjudotning, moʻmin bandaning qalbi deb biladi va jahonda haqiqat-u voqelikdan tashqari narsani koʻrmaydi, orif har bir narsani unda koʻradi, negaki u butun narsalarni qamrab oladigan zarf (ichiga narsalar qoʻyuvchi idish) dir, deb taʼkidlaydi [2].

Ibn Arabiy vahdatul-vujud falsafiy nazariyasini oʻzining xos uslubi asosida izohlaydi. Uning borliqqa oid maxsus asarlari mavjud.

Ibn Arabiyning borliqqa oid asarlarining tasnifi koʻrsatadiki, u borliqqa umumiy taʼrif berish bilan birga uning koʻrinishlari boʻlgan tabiat, inson, jamiyat va maʼnaviy borliqni ham tahlil etgan.

Ibn Arabiyning borliqning umumiy masalalarini yoritgan, bu kategoriyani yaxlit, tizimli oʻrgangan va shu masalaga oid qarashlarini eng mukammal tasvirlagan asalaridan biri "Risolai vujudiya" ("Vujud haqida risola")dir [3]. Asarning qoʻlyozma nusxasi bizning shaxsiy kutubxonamizda mavjud boʻlib, risola 17 varaqdan iborat.

Mutasavvif risolani "Bizning soʻzlarimiz irfon talabida azm va himmatga ega kishilar va oʻzlikni anglash talabi borlar, qalbiga Alloh taolo vasliga yetish ishtiyoqi va talabining suratini solganlar uchundir" [4], degan irfoniy fikr bilan boshlaydi. Bundan kelib chiqadiki, inson avvalo oʻzini anglasa yoki bilsa shunda mohiyatni anglaydi.

Ibn Arabiy risola va mohiyatni anglagan insonlarni quyidagicha tushuntiradi:

"Javob aytki, "Bu suhbatimiz Allohdan boshqa narsani koʻrmayotganlar bilandir. Allohdan boshqani koʻrayotganlarga bizning savolimiz ham javobimiz ham yoʻq. Chunki undaylar koʻringannigina koʻrarlar"[4].

Demak, mutasavvif risolani hol ilmiga oʻtganlar, mohiyatni anglaganlar uchun yozilganligini aytadi. Ibn Arabiy bu risolasini omma uchun emas, balki xoslar uchun, yanada toʻgʻrirogʻi oʻz taʼlimoti tarafdorlari va izdoshlari uchun yozgan. Biroq asar falsafa va tasavvuf ilmiga qiziquvchilar uchun muhim manba boʻlib xizmat qiladi.

Ibn Arabiy risolani anʼanaviy tarzda Allohga hamd va paygʻambarga aytgandan soʻng, asarni yozishdan maqsad paygʻambar alayhissalomning "Kim oʻzini anglasa, Robbisini anglaydi" degan hadisining mazmun-mohiyatini ochish ekanligi bayon qiladi. Mutasavvif Yaratuvchining yakkaligiga ishora qiluvchi Zotiy sifatlari bilan Unga hamd aytib, bitta mazmunni ifoda etuvchi "vahdoniyat", "fardoniyat" kabi maʼnosi yaqin soʻzlarni alohida qoʻllab, Allohning Zotiy sifatlarini ochib berishga harakat qiladi:

Yaʼni, "Vahdoniyatidan oldin Oʻzidan oʻzga hech bir oldinlik boʻlmagan va fardoniyatidan keyin Oʻzidan oʻzga hech bir keyinlik boʻlmagan Allohga hamdlar boʻlsin"[4].

Ibn Arabiy taʼlimotida "Haq" (Alloh) istilohi turli taʼriflar, tavsiflar va talqinlar bilan bayon etiladi. U gohida "Haq"ni "Xalq" (yaratilgan mavjudotlar) bilan ayni bir narsa deb tushuntirsa, baʼzida Haqning xalq darajasiga tanazzul etishini nazarda tutadi. Shu narsa diqqatga sazovorki, Maxdumi Aʼzam bilan Ibn Arabiyning Haq bilan xalq, yaʼni Alloh bilan uning tajalliysi boʻlgan borliqdagi mavjudotlar, shu jumladan inson oʻrtasidagi munosabatlar masalasidagi qarashlarida hamohanglik mavjuddir.

Ibn Arabiy fikricha, "Allohning sherigi yoʻqdir, tengi boʻlmas va Unga bas kelib boʻlmas. Kimki, biron narsani Alloh bilan, Allohdan va Allohda koʻrsa, oʻsha narsa Allohning rububiyatiga (Robligiga) muhtojdir. U oʻsha narsani ham Allohning rububiyatiga muhtojlikka sherik qilgandir. Kimki, biron narsani Alloh bilan oʻz-oʻzidan bor desa, yoki U bilan qoim desa, yoki oʻz

vujudidan yoki fanosidan foniydir desa, u oʻzini anglashning hididan bahramand boʻlmagan. Kimki, Undan oʻzga mavjudlik bor desa, oʻzicha bor desa, oʻz fanosida foniy boʻladi desa va fanoni fanoga bogʻlasa, bu shirk ustiga shirkdir. U oʻzini anglamagandir, balki u mushrikdir. U na Allohni va na oʻzini tanigandir".

Maxdumi A'zam oʻzining "Risola — ye fanoiyya" (Fano haqida risola) sida dunyoning bebaqoligi, undagi barcha narsalarning foniyligi, insonga umr ham oʻlchab berilganligi, shuning uchun dunyoga ortiqcha muhabbat qoʻymaslik, balki boqiy hayot maskani sanalmish oxirat uchun koʻproq xayrli ishlar qilib qolish zarurligi haqida da'vat etadi [5].

Xulosa. Ibn Arabiyning nazariyasi oʻz zamonasida mutafakkir, faylasuf, soʻfiylar hamda shariat ahllarining diqqatini oʻziga tortadi. Mutasavvif ilgari surgan gʻoyani tushunmagan toifalar oʻrtasida juda katta noroziliklarni ham keltirib chiqargan. Ibn Arabiyning ilohiy va moddiy borliq toʻgʻrisidagi qarashlarini Allohni moddiylashtirish deb tushunganlar. Ba'zilar mutasavvif "المشبه الخلق هو المنزه الحق" ya'ni, "Munazzah Haq bu mushabbah xalqdir", yoki "Haq ta'olo xalqni oʻziga oʻxshatib yaratgan" mazmunidagi gʻoyasini kufr va zalolat deb tushunadi. Hatto Misr qozisidan uni toshboʻron qilishga hukm chiqarishini talab qilganlar.

Yuqoridagilar yuzasidan quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

1. Ibn Arabiyning "Vahdatul vujud", ya'ni borliqning yagonaligi nazariyasi muvahhidlar davlatida hukmron boʻlgan yakkaxudolik gʻoyasining natijasida vujudga kelgan.

2. Ibn Arabiy fikricha, risola Allohga yetgan, qalbi irfonga erishgan, oʻzini anglagan insonlarga bagʻishlangan. Chunki, inson avvalo oʻzini anglasa, mohiyatni anglaydi.

3. Ibn Arabiy borliq va yoʻqlikni tahlil qilib, adam, ya'ni yoʻqlik olami qandayligini Haqdan oʻzga zot bilishga qodir emasligini adam va vujud bir-biridan ayrilmasligini tushuntiradi.

4. Ibn Arabiy vahdatul-vujud falsafiy nazariyasini oʻzining xos uslubi asosida izohlaydi.

5. Ibn Arabiyning borliqning umumiy masalalarini yoritgan, bu kategoriyani yaxlit, tizimli oʻrgangan va shu masalaga oid qarashlarini eng mukammal tasvirlagan asarlaridan biri "Risolai vujudiya" ("Vujud haqida risola") dir. Asarning qoʻlyozma nusxasi bizning shaxsiy kutubxonamizda mavjud boʻlib, risola 17 varaqdan iborat.

6. Mutasavvif borliq va yoʻqlik masalasini tasavvufiy-irfoniy nuqtai nazaridan tahlil etib, borliqda Allohdan boshqa narsalar mavjud emasligi, har qanday borliq Undan ekanligi, shuning bilan birga Uning oʻzi hech bir narsada boʻlmasligi hamda Uni faqat Uning oʻzi anglashligini keltiradi.

7. Borliqni anglashda Ibn Arabiy ta'limotining bosh gʻoyasi oʻzlikni anglash hisoblanib, mavjudlikning har qanday belgilari inson bilan yaxlitlikni kasb etadi. Har qanday koʻplik birlikni ifodalaydi. Birdan boshqa zot bor deyish gunoh, ya'ni shirkdir.

8. Ibn Arabiy borliq va yoʻqlik masalasini quyidagicha tahlil etgan: "Vujud yoʻq narsadir. Yoʻq narsa esa bor narsa boʻla olmaydi. U na foniydir va na gʻayri foniydir, u na mavjuddir va na ma'dumdir.

9. Ibn Arabiy falsafadagi "illat ul-vujud" ("borliqning vujudga kelish sababi") konsepsiyasini rad etadi va oʻzining ta'limotidagi "Qayyumiyyatul-Haq" ("Xudoning boʻlinmas abadiyligi") konsepsiyasi bilan almashtirib tushuntiradi.

10. Ibn Arabiy ta’limotida “Haq” (Alloh) istilohi turli ta’riflar, tavsiflar va talqinlar bilan bayon etiladi. U gohida “Haq”ni “Xalq” (yaratilgan mavjudotlar) bilan ayni bir narsa deb tushuntirsa, ba’zida Haqning xalq darajasiga tanazzul etishini nazarda tutadi.

11. Ibn Arabiy payg‘ambar (s.a.v.) ning “Parvardigorim, menga barcha narsalarni ular aslida qanday bo‘lsalar shundayin ko‘rsat”, — degan hadisini tasavvufiy-irfoniy nuqtai nazardan ochib bergan.

12. Ibn Arabiy fikricha, fanoda o‘zini Allohdan boshqa deb gumon qilmasligi kerak. Chunki u Allohdan o‘zga emasdir. Biroq, u buni anglay olmaydi va Uni ko‘rib turganligini bilmaydi. Qachonki, bu sir unga kashf bo‘lsagina, Allohdan tashqarida emasligingni biladi. Shuningdek, Ibn Arabiy so‘fiylarning ash’ariylar bilan mohiyatan bir-biriga juda yaqin qarashlari sirasiga “Tajdidul a’roz” (“aksidensiyaning o‘zgarib turishi”) ni ham kiritadi. U ash’ariylarning bu boradagi fikrlari bilan o‘zining so‘fiylik tizimidagi fikrlarini solishtirib, ular o‘rtasidagi yaqinlikni ko‘rsatib beradi.

Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, Ibn Arabiyning nazariyasi Imom Rabboniygacha bo‘lgan salkam besh asrlik muddatda islom olamida katta shov-shuvli ta’limot sifatida saqlandi. Unga javob tariqasida juda ko‘p diniy-tasavvufiy maktablar turli g‘oyalarni o‘rtaga tashlashgan bo‘lsada, asosan, naqshbandiya tariqati o‘zining “vahdatush shuhud” nazariyasi bilan bunga munosib javob qaytarib, bu ta’limotning tasavvufiy g‘oyalar rivojidagi o‘rnini ko‘rsatib berdi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Rizo Dovariy Ardakoniy. Forobiy – muassis falsafaye islomi. –B.123-124 (fors tilida).
2. Abdulhakim Shar’iy Juzjoniy. Tasavvuf va inson. -T.: Adolat. 2001.–20 b.
3. Ibn Arabiy. Risola - ye vujudiya. Qo‘lyozma. Muallifning shaxsiy kutubxonasidan.
4. الرسالة الوجودية. محي الدين محمد بن علي بن بن محمد ابن عربي. بيروت: دار الكتب العلمية. 2004. ص- 43
5. Xojagiy Ahmad Kosoniy. Risola – ye fanoiya. Qo‘lyozma. Muallifning shaxsiy kutubxonasidan. – 7 v.
6. Sobirovich, T. B. (2023). Basic Criteria for Building the Third Renaissance in Uzbekistan. Asian Journal of Applied Science and Technology (AJAST), 7(1), 149-157.
7. Sobirovich, T. B. (2024). Renewal of Societal Ideosphere: An Analytical Study of Medieval Philosophical Thought. Philosophy, 8(3), 12-18.
8. Turdiyev, B. S. (2021). Cultural and educational development of society in the scientific heritage of world philosophers. Academic research in educational sciences, 2(4), 443-451.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).